

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

- Η Βυζαντινή αυτοκρατορία είναι ο συνδετικός κρίκος μεταξύ Ανατολής και Δύσης, μεταξύ ισλαμικού και χριστιανικού κόσμου.
- Το Βυζάντιο:
 - Γνωρίζει αξιόλογη πνευματική άνθηση για έντεκα περίπου αιώνες.
 - Δέχεται την επίδραση αλλά και ασκεί επιρροή στην ισλαμική Ανατολή και στη χριστιανική Δύση.
- Η επικοινωνία του δυτικού κόσμου με τον ελληνικό πολιτισμό, μέσω των σταυροφοριών και των βυζαντινών λογίων, από τον 11ο αι. προετοιμάζει την πνευματική και καλλιτεχνική αναγέννηση της Ευρώπης.

1. Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο

Όροι – Κλειδιά

Οικογενειακή ζωή – σχολείο – ενδυμασία και μόδα – διατροφή – ψυχαγωγία – μοναχισμός

❖ Η οικογενειακή ζωή

- Σύμφωνα με τον νόμο, τα κορίτσια δεν μπορούσαν να παντρεύονται κάτω από δώδεκα χρόνων και τα αγόρια κάτω από δεκατεσσάρων.
- **Πριν τον γάμο** γίνονταν οι αρραβώνες και υπογραφόταν **συμβόλαιο** για την προίκα της νύφης και τα δώρα του γαμπρού.
- Μετά τον γάμο ακολουθούσε γλέντι στο σπίτι του γαμπρού.
- Το κράτος επέτρεπε το **διαζύγιο**, παρά την αντίθεση της Εκκλησίας, όταν συναινούσαν και τα δύο μέρη.
- **Οι γυναίκες δε είχαν τα ίδια δικαιώματα με τους άντρες.** Η συμμετοχή τους στην κοινωνική ζωή ήταν περιορισμένη.
- Έπρεπε να σκεπάζουν το πρόσωπό τους, όταν έβγαιναν έξω. Δεν μετείχαν σε δημόσιες τελετές.
- Οι πλούσιες γυναίκες συνοδεύονταν από έναν δούλο, κατά τις εξόδους τους.
- **Μετά τον 11ο αι. η θέση της γυναίκας βελτιώνεται.** Μπορεί να συμμετέχει στα κοινά και να έχει πρόσβαση στην παιδεία.
- Το παιδί έπαιρνε, εκτός από το όνομά του, και το όνομα του πατέρα του σε γενική πτώση. Αργότερα προστέθηκε το επώνυμο.
- Η βυζαντινή νομοθεσία αντιμετώπιζε με συμπάθεια το παιδί.

❖ Το σχολείο

- Το βυζαντινό εκπαιδευτικό σύστημα ακολουθούσε δύο κύκλους σπουδών: του **γραμματιστή** (=του δασκάλου για τις βασικές γνώσεις) και του **γραμματικού**. Στον πρώτο κύκλο φοιτούσαν παιδιά από επτά χρόνων, ενώ στον δεύτερο από δώδεκα χρόνων.
- Τα μαθήματα: **ανάγνωση, γραφή, γραμματική, ρητορική και φιλοσοφία, αριθμητική, γεωμετρία, αστρονομία και μουσική.** Μεταξύ άλλων διδάσκονταν **Όμηρο** και άλλους κλασικούς συγγραφείς.

- Τα έξοδα για τη λειτουργία των σχολείων καλύπτονταν από τα δίδακτρα των μαθητών. Για τους ορφανούς μαθητές το σχολείο (εκκλησιαστικό συνήθως) ήταν δωρεάν.
- Μετά τις βασικές σπουδές, όσοι ήθελαν, συνέχιζαν στο πανεπιστήμιο (Πανδιδακτήριο, Σχολή της Μαγναύρας, Πατριαρχική Σχολή).

❖ Η ασθένεια, η ιατρική και κοινωνική περίθαλψη, ο θάνατος

- Κάθε πόλη είχε το **νοσοκομείο** της και γιατρούς ανάλογους με τον αριθμό των κατοίκων.
- Υπήρχαν και ιδιώτες γιατροί.
- Συχνά οι δεισδαιμονίες οδηγούσαν τον λαό στη **μαγεία** για διάφορα προβλήματα υγείας. Υπήρχε μάλιστα και ανταγωνισμός μεταξύ μαγείας και ιατρικής.
- Σε κάθε πόλη υπήρχαν επίσης **πτωχοκομεία** και **ορφανοτροφεία** που ιδρύονταν και συντηρούνταν από την Εκκλησία.

❖ Η κατοικία

- Τα **σπίτια των πλουσίων** στις πόλεις είχαν μια κεντρική αίθουσα υποδοχής στο ισόγειο. Στο ισόγειο υπήρχαν επίσης δωμάτιο με τζάκι, κουζίνα, πλυσταριό, λουτρό και εικονοστάσιο ή παρεκκλήσι. Στον όροφο υπήρχαν και άλλα δωμάτια.
- Οι **κατοικίες των φτωχών** (είτε στις πόλεις είτε στην ύπαιθρο) ήταν άθλιες, με ελάχιστες έως ανύπαρκτες ανέσεις.
- Στην **ύπαιθρο** οι πιο ευκατάστατοι ζούσαν σε διώροφα σπίτια. Το ισόγειο χρησίμευε για κοτέτσι, στάβλος και αποθήκη, ενώ στον όροφο ήταν τα δωμάτια της οικογένειας.
- Οι **μεγαλοκτηματίες** ζούσαν σε πολυτελείς επαύλεις με ωραίους κήπους και στοές.

❖ Η ενδυμασία και η μόδα

- Οι **Βυζαντινοί αστοί** γενικά παρακολουθούν τη μόδα στην ένδυση και αγαπούν τα κοσμήματα. Φορούν συνήθως μακρύ χιτώνα με πολλές πτυχώσεις και μπότες δερμάτινες ή απλά παπούτσια.
- Οι **χωρικοί** φορούσαν κοντούς χιτώνες χωρίς μανίκια και ζωσμένους στη μέση. Φορούσαν επίσης βράκες μακριές και κυκλοφορούσαν ξυπόλητοι ή με παπούτσια ανοιχτά στις φτέρνες.
- Οι **γυναίκες** φορούσαν πάνω από τον χιτώνα ιμάτιο (μανδύα) με μακριά μανίκια, που κάλυπτε και το κεφάλι. Φρόντιζαν τα μαλλιά τους και μακιγιάρονταν. Οι πλούσιες φορούσαν πολυτελή ενδύματα μεταξωτά ή λινά.

❖ Η διατροφή

- Βασικά είδη διατροφής στο Βυζάντιο είναι το **ψωμί** (από σιτάρι, κριθάρι ή βρώμη), τα **πουλερικά**, τα **ψάρια**, τα **λαχανικά**. Η κατανάλωση του κρέατος ήταν περιορισμένη και λόγω κόστους αλλά και λόγω των νηστειών που τηρούσαν οι Βυζαντινοί (170-180 μέρες τον χρόνο).
- Τα νωπά φρούτα επίσης αποτελούν μέρος της διατροφής των Βυζαντινών, καθώς και οι ξηροί καρποί.
- Δεν είχαν πάντως όλοι τις ίδιες δυνατότητες επιλογής.

❖ Η ψυχαγωγία

- Οι Βυζαντινοί διασκέδαζαν με αφορμή διάφορες **ιεροτελεστίες**, **θρησκευτικές**, **κοινωνικές** και **λαϊκές γιορτές**.

- Οι κάτοικοι της πρωτεύουσας διασκέδαζαν στον **Ιππόδρομο**, όπου, εκτός από αρματοδρομίες, γίνονταν και άλλες γιορτές.
- Υπήρχαν πάντα και οι **ταβέρνες** με φαγητό και φτηνό συνήθως κρασί.
- Στην επαρχία γίνονταν **ετήσια πανηγύρια** που εξελίσσονταν σε λαϊκές γιορτές.

❖ Ο μοναχισμός

- Κάποιοι άνθρωποι στους πρώτους αιώνες του χριστιανισμού πήγαιναν σε κάποια έρημο ή σε ακατοίκητο μέρος, μακριά από τους άλλους ανθρώπους και υπέβαλλαν τους εαυτούς τους σε διάφορες δοκιμασίες (νηστεία, συνεχή προσευχή, αϋπνία). Γι' αυτό ονομάστηκαν **μοναχοί, αναχωρητές, ερημίτες ή ασκητές**.
- Το **μοναχικό κίνημα** ξεκίνησε από την **Αίγυπτο**. Εκεί αποκρυσταλλώθηκε στις δύο μορφές του: **Μοναχική** (με πρότυπο τον Άγιο Αντώνιο) και **Κοινοβιακή** (με ιδρυτή τον Παχώμιο).
- Στη συνέχεια απλώθηκε στην Εγγύς Ανατολή και σε όλον τον χριστιανικό κόσμο.
- Ο **κοινοβιακός μοναχισμός** οργανώθηκε καλύτερα με την ίδρυση μοναστηριών. Στο μοναστήρι ο **ηγούμενος** είναι επικεφαλής και υπεύθυνος για την τήρηση των κανόνων της μοναστικής ζωής.
- Μεγάλη άνθηση γνώρισε ο μοναχισμός μετά την αναστήλωση των εικόνων (843).
- Περιοχές όπως ο **Όλυμπος της Βιθυνίας, η Καππαδοκία και το Άγιο Όρος** καλύφθηκαν με μοναστήρια.
- Το **Άγιον Όρος αποτέλεσε μοναστική πολιτεία** χάρη στα προνόμια που παραχώρησαν οι αυτοκράτορες Βασίλειος Α', Νικηφόρος Φωκάς, Ιωάννης Τζιμισκής και άλλοι βυζαντινοί αυτοκράτορες.

Ερωτήσεις

Για μια πιο συνοπτική εικόνα της καθημερινής ζωής στο Βυζάντιο, διαβάστε τις παρακάτω ερωτήσεις με τις απαντήσεις τους:

1	Τα κορίτσια μπορούσαν να παντρευτούν μόνο όταν συμπλήρωναν τα 12 χρόνια.	Σ
2	Η εκκλησία συμφωνούσε με το διαζύγιο, αρκεί να συμφωνούσαν και τα δύο μέρη.	Λ
3	Το κράτος επέτρεπε το διαζύγιο, όταν συμφωνούσαν και οι δύο σύζυγοι.	Σ
4	Ο θεσμός της προίκας ίσχυε στο Βυζάντιο.	Σ
5	Οι γυναίκες συμμετείχαν ενεργά στην κοινωνική ζωή, στο Βυζάντιο.	Λ
6	Στον κύκλο σπουδών του γραμματιστή φοιτούσαν παιδιά 7-12 χρόνων.	Σ
7	Ανάμεσα στα μαθήματα που διδάσκονταν στα βυζαντινά σχολεία ήταν και η Φυσική.	Λ
8	Στα βυζαντινά σχολεία δεν διδάσκονταν οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς και ποιητές.	Λ
9	Όλα τα σχολεία στο Βυζάντιο ήταν δημόσια και οι γονείς δεν πλήρωναν δίδακτρα.	Λ
10	Όσοι ήθελαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε ανώτερο επίπεδο πήγαιναν σε ευρωπαϊκές χώρες.	Λ

11	Σε κάθε βυζαντινή πόλη υπήρχε νοσοκομείο.	Σ
12	Σε κάθε βυζαντινή πόλη λειτουργούσαν ορφανοτροφεία και πτωχοκομεία.	Σ
13	Οι Βυζαντινοί ασθενείς, μερικές φορές, προσέφευγαν στη μαγεία για θεραπεία.	Σ
14	Τα σπίτια των Βυζαντινών στις πόλεις ήταν πολυώροφα.	Λ
15	Τα ισόγεια των διώροφων σπιτιών χρησιμοποιούνταν και ως κοτέτσια, στάβλοι και αποθήκες.	Σ
16	Οι πλούσιοι γαιοκτήμονες ζούσαν σε πολυτελείς επαύλεις.	Σ
17	Οι Βυζαντινοί δεν αγαπούσαν καθόλου τα κοσμήματα και δεν τα φορούσαν.	Λ
18	Οι γυναίκες στο Βυζάντιο φρόντιζαν τα μαλλιά τους και μακιγιάρονταν.	Σ
19	Οι Βυζαντινοί δεν έτρωγαν καθόλου κρέας.	Λ
20	Οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης διασκέδαζαν στον Ιππόδρομο.	Σ
21	Στο Βυζάντιο δεν υπήρχαν ταβέρνες.	Λ
22	Οι μοναχοί ζούσαν ανάμεσα σε άλλους ανθρώπους.	Λ
23	Οι ερημίτες (μοναχοί, ασκητές) υπέβαλλαν τον εαυτό τους σε δοκιμασίες όπως η νηστεία.	Σ
24	Το μοναχικό κίνημα ξεκίνησε από την Καππαδοκία.	Λ
25	Οι δύο μορφές μοναχισμού είναι η μοναχική και η κοινοβιακή.	Σ
26	Πρότυπο της μοναχικής μορφής του μοναχισμού είναι ο Άγιος Αθανάσιος.	Λ
27	Ιδρυτής της κοινοβιακής μορφής του μοναχισμού είναι ο Παχώμιος.	Σ
28	Μεγάλη ακμή γνώρισε ο μοναχισμός την περίοδο της εικονομαχίας.	Λ
29	Το Άγιο Όρος είναι το πιο σημαντικό μοναστικό κέντρο.	Σ
30	Το Άγιο Όρος εξελίχθηκε σε μοναστική πολιτεία χάρη σε προνόμια που παραχώρησαν οι αυτοκράτορες Βασίλειος Α΄, Νικηφόρος Φωκάς και Ιωάννης Τζιμισκής κ.ά.	Σ

Βλ. και: «Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο»:

<http://ts.sch.gr/repo/online-packages/gym-istoria-a-c/g04-web/section8/home.htm>

[Εκπαιδευτικό λογισμικό στο Π.Σ.Δ.]